Поштарина плаћена у готову

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

ОРГАН АЛИЈАНСЕ ЖЕНСКИХ ПОКРЕТА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Број поштанског чековног рачуна 53.191
Администрација: Престолонаследников трг, 18

Уредници: АЛОЈЗИЈА ШТЕБИ ДАРИНКА СТОЈАНОВИЋ

Београд, 15 маја 1931. БРОЈ 9—10 — ГОДИНА XII.

Власник за А. Ж. П. МИЛИЦА ДЕДИЈЕР

Излази 1 и 15 у месецу. — Годишња претплата: 48 дин. За иностранство 60 дин. Примерак 2 динара

Драги сарадници,

Кад први пут, од како постоји Интернационална Алијанса за женско право гласа, долазите у великом броју у нашу земљу, имамо пријатну дужност да Вас поздравимо искреном и срдачном добродошлицом. Спољним сјајем Вас не можемо дочекати и угостити, али Ви, радне и борбене жене, са прекаљеним погледима на живот и свет, то сигурно и не очекујете, јер сте дошле на озбиљан и важан рад. Али, дочекује Вас искрена сестринска љубав југословенске жене, дочекује Вас топла и чиста симпатија скромних сарадница на једном великом послу.

Историја Интернационалне Алијансе за женско право гласа је један светао низ победа жена из свих делова света, жена које су неустрашиво тражиле своја права и нове дужности, јер су биле убеђене да ће моћи само равноправна жена утицати у толикој мери на формирање живота свога народа и на живот човечанства да више неће сметати развитку ка добром заблуде и предрасуде, неправда и неслобода. Историја Интернационалне Алијансе за женско право гласа је даље један диван доказ, да различити језици, којима говори велика њена сестринска заједница, да различие културне, социјалне и политичке прилике, из којих су долазиле жене и постепено се скупљале око заједничког огњишта, нису никаква препрека за заједничке тежње и заједнички рад, за искрен споразум, за срдачно приближавање – само ако се све то и истински жели.

ЧЕПМАН КЕТ
прва претседница Интернационалне Алијансе за женско право гласа

КОРБЕТ АШБИ
претселница Интернационалне Алијансе за женско право гласа.

РУТ МОРГАН
претседница Комисије за мир и Друштво Народа.

Интернационална Алијанса за женско право гласа била је у самом почетку срећна, што је имала на челу личност госпође *Chapmann-Catt*, којој данас као првој, дугогодишњој претседници наше Алијансе и њеној почасној претседници шаљемо наше најсрдачније поздраве и нашу најтоплију благодарност за њен несебичан рад, у коме се она подигла преко граница своје велике отаџбине, и упутила га добру свих народа, малих и великих. Њен садашњи рад, првенствено управљен пацификацији света, гледамо са поштовањем, и желимо да га може вршити за добро човечанства до крајњих граница свога живота.

У њеној наследници, госпођи *M. Corbett-Ashby*, ми гледамо једну високо развијену културну личност, која удружује у себи одлучност борца и умереност разборитог политичара са скромношћу и племенитошћу истинског човека. Под њеним вођством у времену од осам година. Интернационална Алијанса није само наставила свој рад складно лепим традицијама ранијих година, него је примила у свој круг рада нова питања, питања која показују да Алијанса не ради само за садашњост, него да је њен поглед смело управљен у будућност. Како је госпођа Corbett-Ashby пре три године већ једном учинила напор да посети југословенске феминисткиње, ми смо јој толико више захвални што опет долази међу нас, које је искрено и предано волимо, да нам својим топлим начином и богатим знањем и искуством помаже у нашем раду.

Године 1926, на конгресу Интернационалне Алијансе у Паризу, основана је била нарочита комисија за мир и Друштво Народа, да темељним студирањем најсудбоноснијег питања за човечанство укаже женама пут, по коме треба да иду, да не залутају у хаосу шовинистичких и егоистичких тежњи, које се појављују у већој или мањој мери при сваком народу. За претседницу те важне комисије изабрана је била госпођа *Ruth Morgan*, која већ пету годину води овај значајан рад наших заједничких интереса. Њеној увиђавности, њеној искреној предан ности за поверен јој тежак посао захваљује Интернационална Алијанса за веома успеле конференције за мир у Амстердаму и Дрездену, којима се придружује сада конференција у Београду. Ми искрено поздрављамо госпођу Ruth Morgan у нашој средини, захваљујући јој што је узела на себе напоран пут из New-Yorka да лично руководи конференцијом.

Сви чланови управног одбора Интернационалне Алијансе и Комисије за мир нека приме уверење наше искрене радости и захвалности, што ћемо их имати неко време у нашој средини. Врло добро знамо шта значи свака између тих личности у своме народу и интернационалном збору жена, па се стога поносимо што су дошле међу нас, своје скромне сараднице.

Нека нам буде дозвољено да поздравимо и оне личности, које долазе да активно сарађују на конференцији за мир. Њихове речи нека нам прошире хоризонт, нека нам ојачају наду да борба за трајан мир није борба за празну утопију. Наша захвалност њима нека им буде уверење да ће њихове мисли и побуде наћи плодно земљиште у редовима југословенских жена.

На крају желимо да ови дани значе још један нов успех у плодноме раду Интернационалне Алијансе за женско право гласа.

Алијанса Женских Покрета.
Југословенски Женски Савез.

O radu jugoslovenskih feministkinja

I.

Mali narod je najčešće osuđen da živi u polutami — strani svet vidi samo grube konture njegovog života, i ponekad u jakoj, možda prejakoj svetlosti pojedine događaje. Ako pored toga njegova istorija do skorijih vremena nije ništa drugo no istorija odnosa između oholog gospodara i svesnog, a nemoćnog roba, jasno je da je njegov celokupan raniji razvitak **tera incognita** za ostali svet, jer prava socijalna svest evropskih naroda počela se pravilno afirmirati tek posle ratnih strahota, i odgovornost jedno za drugog se tek budi. Razvitak takvog naroda je morao biti skučen, i usled teških političkih i socijalnih lanaca njegov hod nije mogao biti samostalan i upravljen po slobodnom izboru. Ako samo površno pregledamo istorijski razvitak za poslednjih sto godina ma kojeg dela jugoslovenskog naroda, koji živi danas u Jugoslovenskoj državi, vidimo da je svaki od tih delova smeo samo toliko napredovati koliko su mu dopuštali njegovi samozvani tutori. Srbija, i ako samostalna država, bila je pod teškim pritiskom evropskih velesila, suprotnih u svojim političkim koncepcijama i prohtevima; Hrvati, Srbi i Slovenci, koji su živeli u bivšoj Austro-Ugarskoj monarhiji gušili su se pod pritiskom austro-nemačke i madžarske socijalne nadmoći i nacionalističkog egoizma. U vreme, kada su drugi srećniji i samostalni narodi mogli izgrađivati na širokim, čvrstim temeljima svoju civilizaciju i kulturu, mi smo morali trošiti svoje energije za sitnice, koje su — i ako sitnice — bile za nas isto toliko važne kao što su bili za druge narode krupni problemi društva i države. Stoga smo zaostajali u razvitku, i stojimo sada pred ogromnim zadatkom da nadoknadimo u što kraćem roku sve, što su postigli već davno u duhovnoj i materijalnoj kulturi ostali narodi u laganom, organskom razvitku. Zato nije ni malo čudnovato da stranom posmatraču, koji ne poznaje naše istorije, izgledamo često nesređeni, neuravnoteženi, da mu padaju u oči pre svega duboki kontrasti u pogledu civilizacije i kulture. Ali, bilo bi nepravedno, ako bi smo pokušali svaliti svu krivicu za naše prilike samo na druge; jedan deo krivice pada i na nas same. Često smo bili u sudbonosnim momentima premalo energični i požrtvovani, prečesto smo bili fataliste i nismo umeli snažnom voljom okrenuti tok događaja, veoma često nismo birali sredstva da postignemo željeni cilj.

Književnost, umetnost, nauka maloga naroda — pa da one dostignu u izvesnim svojim delima najbolja dela velikih naroda — nepoznate su, ili poznate samo tako malom broju stranih ličnosti da od toga narod kao celina nema koristi. Njegovi duševni plodovi, njegov intelektualan rad izlivaju se zato samo u najskromnijim potocima u veliku reku duhovnog života čovečanstva. Retki su i oni, koji bi naučili njegov jezik i koji bi živeli duže vremena u njegovoj sredini, da bi na taj način mogli neposredno prodreti do pravih izvora njegovog života. Ako je još pored toga određila sudbina da mali narod živi daleko od jednog velikog i visoko kulturnog naroda, njega još manje znaju, jer mu je oduzet jedan kanal kroz koji bi mogao prodirati.

Mi, Jugosloveni, smo mali narod, i svu težinu sudbine malog naroda, koji tek dobru deceniju uživa prvi uslov — nacionalnu slobodu — za svoj pravilan i organski razvitak, osećamo. Slivanje u jednu socijalnu i kulturnu celinu nam pored toga otežava talog, nasleđen od ranijih, nemilosrdnih vremena. Svet nas malo poznaje, a ako nas poznaje, ne poznaje nas skoro nikad neposredno, iz vlastitog opažanja ili neposrednih vira. Žurnalistika je skoro jedino ogledalo kroz koje nas posmatra strani svet, a to ogledalo čak ni kod visoko civilizovanih i kulturnih naroda nije uvek čisto.

Ako je bila politička i nacionalna sudbina našega naroda do poslednjeg vremena uvek teška, njegov položaj jednak položaju socijalno manje vrednog društvenog člana, možemo razumeti, zašto se žena toga naroda kao žena počela tako dockan da budi. Ona usled naročitih prilika nije izdvajala svoje socijalne borbe iz borbe celokupnosti. Njen zaostanak ne znači nedostajanje svesti, nego rasvetljuje samo fakt da je težina opštih nepovoljnih prilika pritisla i nju, zaustavila i nju da nije mogla slediti ženu velikih naroda na putu ka njenom oslobođenju. Tako i naš feministički pokret ima ogroman zadatak da ubrzanim korakom prevali put, koji su žene drugih naroda prevalile već davno, pa da ih stigne i da može s njima koračati u istom redu. Da li će one moći u doglednom vremenu da to učine, to je teško pitanje, na koje feministkinje, koje sada vode borbu, ne mogu dati određen odgovor, jer uspeh ili neuspeh njihove borbe ne zavisi samo od njih. Da zavisi uspeh samo od njihove volje, od njihovih napora, od njihove požrtvovanosti, one bi mirnom dušom odgovorile — da, hoćemo i možemo. —

Jugoslovenske feministkinje, smatrajući da je poseta članova Internacionalne Alijanse za žensko pravo glasa našoj zemlji jedan veliki potstrek za naš rad, i uvidajući da je ova poseta jedan veliki napor za članove Alijanse, odlučile su da u znak blagodarnosti poklone dragim gostima jedan kratak, sažet prikaz o činjenicama, koje čine temelj našega rada, i o radu samom.

II.

Široko raspredeno osnovno školstvo, njegovo sistematsko razvijanje kroz generacije i generacije, stručno spremo učiteljstvo — to su osnovni uslovi za napredak svakoga naroda. Mnogi delovi našega naroda oskudevali su užasno u tome pogledu, i stoga nije čudnovato da je popis stanovništva iz godine 1921 pokazao strahotnu sliku nepismenosti, naročito među ženama:

1. Severna Srbija	83.51%
2. Južna Srbija	91.57%
3. Crna Gora	86.74%
4. Bosna i Hercegovina	89.63%
5. Dalmacija	59.70%
6. Hrvatska i Slavonija	38.62%
7. Slovenija	8.85%
8. Vojvodina	26.75%

Prosečno za celu Jugoslaviju iznosi procenat nepismenosti među ženama 60.29%.

Početak osnovnoga školstva (osim Vojvodine) datira tek iz druge polovine XIX veka; od tada pa do danas prekratko je doba da bi se razvilo tako da današnje generacije osećaju već blagodet ove važne prosvetne institucije. Bivša Kraljevina Srbija dobila je prvi zakon sa propisanom obaveznom nastavom za svu decu tek godine 1882, a prvu učiteljsku školu za žene tek godine 1900. U Južnoj Srbiji se počelo dizati sistematski organizovano osnovno školstvo tek posle godine 1918, jer raniji gospodari, Turci, nisu imali smisla za prosvećivanje masa. Hrvatska i Slavonija ima zakona uređeno osnovnu školsku nastavu i takođe nastavu za stručno spremanje učitelja od godine 1888. Vojvodina je stajala mnogo bolje, jer je tu počeo razvitak osnovnoga školstva za srpsko stanovništvo već krajem XVIII stoleća. U pokrajinama, koje su ranije pripadale Austriji (Slovenija i Dalmacija) uvedena je obavezna osnovna školska nastava državnim zakonom iz godine 1869. Prema tom zakonu su bile pojedine pokrajine (tkz. kronovine) autonomne u osnivanju osnovnih škola. Radi toga je bio razvitak osnovnoga školstva ubrzan, što je imalo vrlo lepe posledice. Godine 1854 izlazilo je na području današnje Slovenije 6 časopisa, a godine 1912 već 122, što svakako znači da je nepismenost brzo padala. A takođe nam je pokazao prvi popis stanovništva u našoj državi, da Slovenija ima najmanji broj analfabeta. Najgore stanje je bilo do 1918 godine u Bosni i Hercegovini. Do okupacije(1878) ovih pokrajina ne možemo ni govoriti o nekom sistematskom radu na polju osnovno školske nastave, jer je bio aticaj muslimana, i ako su oni činili manjinu stanovništva, suviše jak. No, muslimani koji su bili socijalno najjači, nisu se brinuli za prosvetu svoje dece, jer je za njihovu decu bila obavezna samo verska škola, tkz. mekteba, gde su se učili propisi Korana na arapskom jeziku. Hrišćanska deca, srpska-pravoslavna i hrvatska-katolička, dobila su samo onoliko prosvete, koliko su mogle njihove crkvene opštine, prema svome bednome materijalnom stanju, žrtvovati za tu svrhu. Prirodno je da je bila ta osnovna prosveta najviše skoncentrisana u varošima, a selo je ostalo napušteno. Jedan lep gest učinile su godine 1866 za napuštenu hrišćansku decu u Bosni dve Engleskinje, Miss Adelina **Irby** i Miss **M. Mackenzie,** koje su otvorile u Sarajevu osnovnu školu i primale srpsku i hrvatsku decu. Ova škola je učinila mnogo dobrog, i u zahvalnost požrtvovnoga rada Miss Irby, sarajevska opština je naimenovala jednu ulicu njenim imenom. Posle okupacije, Austrija je počela sa osnivanjem osnovnih škola, ali je bila veoma spora i za vreme od 40 godina njene vladavine došla je tek na 6330 stanovnika jedna osnovna škola, a školu je pohađalo jedva 10% dece. Gospoda **Dr. Maša Živanović,** pretsednica Ženskoga Pokreta u Sarajevu, kaže o školskim prilikama za vreme Austrije u Bosni i Hercegovini sledeće: »Austrijska vlada ne usuđujući se dirati postojeće običaje, da ne bi izazvala nerasположenje prema svojoj upravi, u svom školskom zakonu učinila je izuzetak za muslimansku žensku decu, ne obvezujući ih da polaze osnovnu školu. Taj izuzetak postepeno se protegnuo i na veliki broj nemuslimanske ženske dece i prouzrokovao je najviši procenat nepismenosti, delimično 80—90%. Austrija je išla čak tako daleko, da je otvorila specijalnu muslimansku žensku učiteljsku školu, čija se nastava nije slagala sa nastavom državnih učiteljskih škola i na taj način dala već i tako zaostalom delu našeg naroda privilegiju, koja bi za njegovu egzistenciju mogla postati fatalna. Ta je škola energičnom i dobro obrazloženom intervencijom Ženskoga Pokreta u Sarajevu 1925 godine ukinuta. Na žalost iz sličnih razloga kao austrijska vlada postupalo se i posle oslobođenja, i gore pomenuti zakon važio je do jeseni godine 1929.«

Ove činjenice dovoljno jasno rasvetljuju uzrok poraznih brojeva analfabeta u našoj zemlji. Sigurno je da će popis stanovništva iz ove godine pokazati drugojaču sliku u pogledu pismenosti, jer se od godine 1918 veoma podiglo osnovno školstvo i takođe stručno spremanje učiteljstva, koje je od lanjske godine prošireno od ranije 4 godine školovanja na 5 godina. Naravno da će ove postepeno izmenjene pralike na bolje, imati punog dejstva tek mnogo docnije, a mi koji radimo sada, moramo računati sa jednim nepovoljnim stanjem, što se tiče prosvećenosti širokih masa.

Iz ovog kratkog osvrta na razvitak našeg osnovnog školstva vidi se, zašto se morao do sada ograničiti feministički pokret samo na veće varoši i veoma mali broj manjih varoši, ali gde sa malim izuzetcima slabo prosperira. To je jedna velika teškoća, čiju težinu osećamo svakodnevno, jer ne možemo našem pokretu dati onaj zamah, koji bi bio potreban.

III.

Pretežna većina našeg stanovništva živi na selu (po popisu iz godine 1921 naša država ima 12,017.323 stanovnika, od kojih preko 10 miliona živi u opštinama sa 200—10.000 stanovnika). Ovo stanovništvo ne tišti samo nevolja osnovne neprosvećenosti, nego u isto tako velikoj meri i rđava strana tradicionalne konzervativnosti seoskog sveta. U nekim delovima naše države, u Srbiji, dolazi pored svega toga još jak uticaj konzervativnog zakonodavstva. Kraljevina Jugoslavija još nema jedinstvenog gradanskog zakonika, nego je njena teritorija podeljena na šest različitih područja u pogledu gradanskog zakonika. Najnepovoljniji za žene je srpski gradanski zakonik. Iz toga zakonika navodimo samo jedan primer, koji će dovoljno jako osvetliti pravo ropstvo srpske žene. U naslednom pravu srpskog gradanskog zakonika važi odredba da nasleđuju najpre muška deca i njihovo muško potomstvo; samo kad nema muške dece ni njihovog muškog potomstva, nasleđuju ženska deca. Ovo pravilo muškog prvenstva ne važi samo pri nasleđivanju roditelja, nego uopšte pri nasleđivanju svakoga srodnika. Prema zakonu ženska deca imaju samo pravo na izdržavanje i udomljenje. Ženska deca i uopšte ženski srodnici nasleđe samo u

tome slučaju, ako je nasleđe određeno testamentom. Po zakonu takođe žena nema prava nasleđa po mužu, tek kad muž nema srodnika ni iz čestog kolena po materinoj lozi, ona je njegov nasledник.

Možemo misliti, kako utiču takve odredbe tako važnog porodičnog prava na mentalitet žene i muškarca: žena postaje još manja po svojoj vrednosti, muškarac još veći. I dalje se može misliti koliko je teško izvući takvu ženu iz njene potčinjenosti, održavane kroz toliko decenija i tradicijom i zakonom.

Na ostalim područjima Jugoslavije — osim Crne Gore — važi još uvek ili austrijski građanski zakonik iz godine 1811 sa novelama iz godine 1914, 1915, 1916 (Slovenija i Dalmacija), ili isti građanski zakonik bez novela (Hrvatska i Slavonija), ili madžarski građanski zakonik (Vojvodina), a u Bosni i Hercegovini austrijski građanski zakonik sa nekim izmenama. Crna Gora ima iz godine 1888 tkzv. Imovinski zakonik, a porodično i nasleđno pravo raspravlja se po starim narodnim običajima, i prema tim običajima sprovedeno je prvenstvo muškarca u nasleđivanju do krajnjih granica, ne samo do šestog kolena kao što je u srpskom građanskom zakoniku.

Kad govorimo o pravnom položaju žene, treba napomenuti još jednu odredbu, koja važi samo za muslimanke. Za muslimane važe posebni šerijatski propisi, kako u bračnom pravu, tako i u nasleđnom. Prema šerijatskom bračnom pravu muslimanka može tražiti razvod braka u izvesnim slučajevima, a muž ima pravo da ženu otpusti, t. j. da se razvede s njom bez ikakvog razloga i u svako doba.

Iz srpskog građanskog zakonika treba naglasiti još jednu odredbu u pogledu vanbračnog deteta: La recherche de la paternité est interdite...

Tradicionalno shvatanje o ženinoj ličnosti je u mnogim delovima naše zemlje veoma teško. Ne možemo se upuštati u pojedinosti, tek navodimo samo neke primere: u mnogim krajevima (Crna Gora, Južna Srbija, Dalmacija) žena ne sme sedeti pored muža za stolom; ona ga sme samo služiti i mora jesti odvojeno u kuhinji; ona ne sme leći, dok se muž ne vrati kući, mora mu prati noge; porađati se ne sme u kući, nego na polju, pri radanju ne sme ležati itd. itd.

I ako ove tvrde tradicije ne pritiskuju ženu u svima delovima naše države, ipak je dovoljno da je stežu u jednom velikom delu, pa nam je napredak otežan. Čovek ramlje, ako ima samo jednu nogu kraću, a isto tako narod ne može čvrsto stati, dok nisu svi njegovi bar donekle iznivelisani. Pošto smo mi u pretežnoj većini seljački narod, skoro još bez izrazite staleške formacije, priliv inteligencije u varoši je još uvek u glavnom vezan za selo. Posledica toga je da inteligencija donosi sobom sve predrasude prema ženi, sve nepoštovanje prema njenom položaju u porodici, društvu i državi. Ta inteligencija tvori javno mišljenje, pa radi toga javno mišljenje nije mnogo raspoloženo prema našem pokretu, smatrajući ga kao neku vrstu izdajstva omiljenih tradicija. Naravno da ima i lepih izuzetaka, ali ipak možemo reći da je u glavnome javno mišljenje nama protivno. To se uvek vidi, kad god izbije preko dnevnih listova debata o nekom ženskom pitanju.

IV.

Istakla sam naročito dve činjenice, koje smatram za velike propreke u našem radu. Treba da napomenem još jednu, i ako ima samo parcijalnu važnost. Među našim stanovništvom ima i muslimana. Oni u istini nemaju ni u jednoj pokrajini ni apsolutne, ni relativne većine. Kompaktno su naseljeni samo u Bosni i Hercegovini (31.1%), u Južnoj Srbiji (47.9%) i donekle u Crnoj Gori (11.4%). Pošto su bili oni nekad gospodari jednom delu naše zemlje, a u Bosni i Hercegovini pored toga posle okupacije proteđirani od austrijske vlade, oni su ostavili duboke tragove na mentalitet stanovništva. O tome piše gospoda **Dr. Maša Živanović** sledeće: »Karakteristika toga mentaliteta jesu s jedne strane nepokretnost, indolencija, posledice fatalizma: one su razlog otsustvu i nepriznavanju težnje za usavršavanjem, a s druge strane južnačka senzualnost, koja se često postavlja kao cilj zemaljskog života. I ako se ovim kvalitetom ne mogu odreći izvesne pozitivne vrednosti, one n. pr. omogućuju zavidni vedri stoicizam muslimana. Pomoću ovih kvaliteta stvorio je naš muslimanski elemenat, specijalne žene, neobičnu jednu poeziju koja se najbolje ogleda u lirici i vezovima. Ipak u glavnom ove su osobine jednostrano prevladavši prouzkovale jaki zastoj u intelektualnom razvitku muslimanke. A kako su muslimani kroz stoleća u spomenutim krajevima pretstavljali gospodstvo, ove osobine pokazuju se u jakoj meri i na ostalom stanovništvu svih vera Bosne, Hercegovine i Južne Srbije, specijalno na ženskom delu. U većini slučajeva smatra se Islam razlogom za pre spomenute psihičke kvalitete i za društvene običaje, koji su od muslimanke i ostalih žena ovih krajeva učinili igračke u rukama muškaraca. Ovo tumačenje nije tačno. Koran, osnov muslimanske religije i s njim vezanog zakonodavstva, u osnovu je liberalan i pristupačan razvitku (dokaz prilike u Turskoj). Ali je Koran u našim krajevima našao rđave tumače, i tako su mnogi propisi Korana nepravilno i tendeciozno objašnjavani, postali običaji, koji svoje vernike, specijalno žene, jače vežu od ma kakvog zakona. Pokrivanje lica muslimanki takav je običaj, nastao rđavim tumačenjem zakona, običaj tim sudbonosniji, što su ga prihvatile i hriščanske žene, koje su se pokrivale do pre 30 godina. Zatvaranje muslimanki u haremima imalo je za posledicu da i naše žene i devojke živeći stalno u jednom gradu, tako su se zatvarale u kuće da nisu poznavale ni najbliže ulice u čaršiji, i ako to Koran ni muslimankama ne zapoveda. Odnos žene u braku po šerijatu — i ako se ne može smatrati idealnim — opet daje ženi mnogo više prava nego što ga ona danas stvarno uživa, pošto se niko ne brine da je uputi u postojeće propise. I ako Koran postavlja ženi kao osnovnu zadaću odgoj potomstva, nigde joj ne zabranjuje njen dalji duševni razvitak. Ispunjavanje islamskih propisa i verskih obreda nipošto ne sprečava ženu da poštenom zaradom stekne duševnu i materijalnu samostalnost. Kako je spomenuto: u prvom redu nepravilno tumačeni verski propisi stvorili su običaje i javno mišljenje, koje je muslimanku do današnjih dana zadržalo u duševnoj nesposobnosti za samostalan život, ne dajući joj ne samo mogućnost najprimitivnijeg opšteg obrazovanja, nego u prkos održavanja specijalnih verskih škola, tkz. mekteba. Ni u njima se nisu pobrinuli da žene makar o svojoj veri dobiju ispravne i jasne pojmove«.

Iz uticaja dugotrajnog turskog gospodarstva možemo objasniti mnoge pojave u našem javnom životu, koji su česte nepojmljivi mentalitetu zapada. Treba još mnogo vremena da izbacimo sve što smo nasledili iz ranijih nemilih vremena, a treba još više vremena da muslimanski ženski svet skine lance, koji ga pritiskuju još iz prošlih stoleća. Već su znakovi tu, da je počeo preokret, i da citiram još jednom **gospodu Dr. Mašu Živanović,** koja obeležava taj preokret sledećim rečima: »Ali uprkos velikoj konservativnoj masi muslimana, i u prkos do preklane važećeg zakona koji je tolerirao nepohađanje osnovnih škola, brzo iza oslobođenja muslimanka su ženska deca počela da polaze i srednje škole, u čemu ih je naročito pomagalo kulturno društvo muslimana, »Gajret«, otvarajući im stručne škole i konvikte, i dajući stipendije za srednje škole i univerzitet. Danas ih ima po svim srednjim školama, na univerzitetima, kod nas i u inostranstvu, ima ih diplomiranih učiteljica, profesorka, pravnica, a nauke svršavaju prva nudilja i prva medicinarka. Ipak ovi rezultati ne zadovoljavaju današnja vremena, jer gro muslimanki još danas živi u potpunom neznanju i nespremnosti za rad, tako da sačinjava veliki kontigenat prosjaka i javnih i tajnih prostitutki«.

V.

U najvećim potezima prikazala sam zemljište, na kome su počele naše feministkinje da rade. Mislim da svaki objektivan posmatrač mora priznati, da to zemljište nije bilo dovoljno pripremljeno za setvu ideja, koje čine moderan pokret žena. Time naravno nije rečeno, da se naše žene ranije nisu ni najmanje interesovale za svoj položaj, i uopšte za javni život. Mi imamo iz doba dok su živeli Srbi, Hrvati i Slovenci odvojeno veoma lepe primere ženinog afirmiranja u javnome životu, u književnosti i umetnosti. Buđenje nacionalne svesti početkom XIX veka nije ostalo bez uticaja na žene i one su se — i ako samo u malom broju — pojavljivale na svima onim područjima života, koji su bili u tesnoj vezi sa nacionalnom akcijom. Docnije, pri kraju XIX veka pojavljuju se i one žene, koje propagiraju pravo glasa za žene, njeno ekonomsko i socijalno oslobođenje. Posledica fakta da su žene krajem prošloga veka počele ulaziti u razne profesije, pokazala se u pisanoj i govorenoj reči za ženino oslobođenje. Takođe je razvitak industrije, koja se kod nas počela razvijati docnije nego u zapadnoevropskim zemljama učinio, da su i radnice ulazile u ta pitanja. Industrijsku radnicu je naravno najviše privukla socijalno - demokratska partija. Socijalno - demokratske partije postojale su pre rata u svima delovima naše današnje države i one svuda znače mnogo za buđenje ženine svesti. Delatnost tih partija je bila skoncentrisana samo na veće varoši, a selo, ako se tamo slučajno nije nalazila industrija, ostalo je skoro netaknuto.

Kolikogod bi bilo privlačno, da prikažemo predratni rad pojedinih naših žena i pojedinih grupa žena, ipak se ne možemo u to upuštati, nego ostavljamo taj prikaz za docnije, kad Alijansa Ženskih Pokreta izda jedan opširan pregled o radu jugoslovenske žene.

Kakav će biti krajnji uspeh promena, koje su počele sa svršenim svetskim ratom u javnom i društvenom životu, to danas još ne znamo: da li jedan dubok preokret i polet materijalne i duhovne kulture, ili jedno strašno srozavanje? No, za sada možemo konstatovati samo činjenicu: da je svršetak svetskoga rata probudio i kod nas puno snaga, koje su bile do tada skrivene — svaki je hteo da nešto stvara, radi, usavršava. Bilo je mnogo besplodnih udaraca u vodu, mnogo oduševljenja koje je izgorelo kao slama, ali nešto od svega toga prvog širokog zamaha je ostalo. U to doba počele su i Jugoslovenke izgrađivati svoju feminističku organizaciju, ali ne još kao jedinstvenu za celu zemlju. Bio je odmah ostvaren dodir među pojedinim ličnostima iz svih većih centara, ali do zajedničkog rada nije odmah došlo. Snašle smo se u novoj, nedograđenoj kući prvi put, i nismo se još poznavale, nismo znale jedna o drugoj kakvim moralnim i duševnim kapitalom će svaka od nas pomagati da sagradimo lep, prijatan i solidan dom. Polako se došlo do zajedničkog rada i do zajedničke organizacije. Ako sada pogledam unazad do onih prvih dana našeg upoznavanja, do izmene misli pa i do danas, meni izgleda da smo prešli jednu krivulju: prvi dodir je bio pun oduševljenja bez svakog predumišljaja, ispunjavao nas je zanos, koji apsolutno nije dopuštao da vidimo i najmanju prepreku, ni unutarnju ni spoljnu. Mi smo htele da u jednom drskom naletu osvojimo sva prava, jer su nam primeri iz drugih zemalja kazali samo pobede, a prepreke nismo videli; posle nekoliko prvih uspeha krivulja postiže vrhunac, a tu se ne zadržava dugo, nego počne opadanje do tačke, sa koje polazimo lagano i konsekventno u čvrstom, nepokolebljivom redu. Naše prvobitno oduševljenje, naše bezgranično verovanje pretrpelo je mnoge potrese, što je sasvim prirodno. Srpkinje, Hrvatice i Slovenkinje živele su i razvijale su se u tako različitim okolnostima, po temperamentu se razlikujemo, tradicije koje vučemo sobom različite su, a pored toga je bio rad naših političkih partija više upravljen na to da podvuče razlike nego da ih jednim smotrenim radom što pre izgradi, bar one koje se mogu, a sve to naravno nije ostalo bez uticaja i na naš rad, na naše zajedničke odnose. Ali, iskreno moramo priznati da su žene uprkos svima velikim smetnjama uspele da i kroz najteže dane sačuvaju osnovu za svoj zajednički rad, da faktično izvrše ujedinjenje redova feministkinja iz svih delova naše zemlje. Alijansa Ženskih Pokreta ima moćan temelj, ona u istini prestavlja volju i težnju feministkinja Srpkinja, Hrvatica i Slovenkinja. Ona ima kao naročita grupacija ženskih društava — pojedinih Ženskih Pokreta — i naročiti zadatak među svima ostalim ženskim društvima u našoj zemlji, zadatak da krči puteve budućoj jugoslovenskoj ženi, koja će biti samosvestan čovek.

VI-

Prva feministička organizacija osnovana je u Beogradu godine 1919 sa imenom »Ženski Pokret, društvo za prosvećivanje žene i zaštitu njenih prava«. Njen program obuhvatao je dve tačke: 1.) Prosvećivanje žene. 2.) Sticanje svih građanskih prava. Prosvećivanje je bilo smišljeno u najširem smislu, t. j. upoznavanje žene sa političkim, socijalnim i kulturnim životom sadašnjice, što se jasno ocrtavalo u nizu predavanja, koje je društvo u prvim godinama priredilo. Glas probudene žene brzo se čuo širom cele zemlje, i još iste godine je bio osnovan u Sarajevu takođe »Ženski Pokret«, dakle u varoši, gde svesnu feministkinju na svakom koraku potsećaju žene pokrivenih lica, da treba raditi, raditi i raditi. Organizacija feministkinja dobila je iduće godine veliku pomoć u listu, koji je počeo izdavati »Ženski Pokret« u Beogradu. 18 aprila 1920 godine izašao je prvi broj »Ženskoga Pokreta«, prvog sasvim feminističkog lista u našoj zemlji. Feministkinje su dobile centar, svima jednako pristupačan. Iz svih delova zemlje javljale su se one sa člancima.

Prva dva »Ženska Pokreta«, u Beogradu i Sarajevu, neumorno su propagirali ideje ženskoga pokreta i one su počele pronicati i u unutrašnjost. Šta to znači, propagirati u tim malim varošima oslobođenje žene iz tradicionalne potčinjenosti, to može pravilno oceniti samo onaj, ko dobro poznaje uzani krug, u kome se kreće život u takvim mestima. Sigurno je da je propaganda bila po malo olakšana težnjom za slobodom, kojom su se u to doba još nesmetano opijali svi narodi u Evropi. Akcijom Ženskoga Pokreta u Beogradu bili su osnovani Ženski Pokreti u Kragujevcu i Požarevcu, a akcijom sarajevskog Ž. P. u Travniku, Livnu, Bugojnu, Visokom i Bosanskom Brodu. U većim centrima ostalih delova države u to doba još nisu postojali Ž. P., ali su postojale u Zagrebu i Ljubljani druge ženske organizacije, koje su se borile za političke prava žene. U Zagrebu je bilo osnovano godine 1919 »Udruženje Jugoslovenskih Žena«. Ovo Udruženje održalo je 25 februara 1919 godine prvu skupštinu za žensko pravo glasa, na kojoj je bila primljena rezolucija sa zahtevom da se pozovu žene »k svim vijećanjima o promjeni našeg zakonodavstva, da se podjeli ženama aktivno i pasivno pravo glasa za opštine. »Rezolucija svršava ovim rečima: »Tražimo da se kod raspisa prvih izbora za konstituantu države Srba, Hrvata i Slovenaca ne zaboravi na nas žene, jer mi nećemo mirovati dok ne postignemo naša ljudska prava«. Dve godine kasnije, 1921, ovo društvo opet održava javan zbor za žensko pravo glasa, na kome su govorili i pretstavnici političkih partija. Iste godine održalo je društvo još jednu javnu skupštinu povodom opštinskih izbora u Zagrebu. Ovaj zbor je imao ogroman uspeh, što se videlo po tome, što su sve političke partije u izborne liste unele i žene. Pošto se pokazala potreba da ovo društvo skoncentriše svoje snage na socijalnoj zaštiti žene, ono je docnije prestalo sa feminističkom propagandom, a dalo je još inicijativu za osnivanje Ženskoga Pokreta. U Ljubljani je radilo u istome smislu »Splošno žensko društvo«, osnovano još godine 1901, koje je aktivno saradivalo do godine 1918 na svima akcijama austrijskih žena za dobivanje političkih prava, u tome smislu je nastavilo i posle godine 1918. Ovo društvo je odmah u početku svoga rada osnovalo u Ljubljani prvu javnu knjižnicu.

I ako još nisu postojali Ženski Pokreti u svima većim centrima naše zemlje, ipak su postojale jake lične veze među feministkinjama u tim centrima. Ove veze pojačavale su se radom, kojim su počele one još godine 1920 u tadanjem Narodnom Ženskom Savezu. Kad su one prvi put istupile u N. Ž. S. sa feminističkim zahtevima, njima je bila oduzeta reč, ali za nekoliko godina smotrenoga rada, one su postale važan faktor u Savezu, i od godine 1922 dalje nema ni jedne skupštine Saveza, na kojoj feministkinje ne bi imale glavne referate. Lagano su prodirale u konservativne redove naših žena i osvajale teren za svoju propagandu. To još naravno ne znači da su sve žene, koje dolaze na skupšine Saveza, i nas čuju, ubeđene feministkinje. Ne, one to nisu — ali nam se sve više približavaju, i one koje će doći iza nas u feministički pokret, osećaće plodove ovoga našeg rada. Godine 1925 stupila je na čelo Saveza — feministkinja, gospoda Leposava Petković, koja je došla na položaj pretsednice Saveza sa položaja pretsednice Ženskoga Pokreta u Beogradu. I njen izbor smatramo kao svoj uspeh.

Godine 1925 i 1926 veoma su značajne za naš pokret: osnivaju se Ženski Pokerti u Zagrebu, Splitu i Ljubljani, i uporedno s tim Pokreti u manjim mestima: Brodu na Savi, Varaždinu i Šibeniku. Sada su bile skoro u svima većim centrima feminističke organizacije, samo još Južna Srbija i Vojvodina su ostale bez Ženskog Pokreta. U Vojvodini, na žalost, nismo prodrli još ni u jednu veću varoš, nego imamo od godine 1927 i dalje Ženski Pokret u jednom manjem mestu, u Belom Manastiru. Ali, i u Južnoj Srbiji je počelo prodiranje, zahvaljujući radu beogradskog Ženskog Pokreta, koji je godinama domaćičkim kursevima u unutrašnjosti spremao teren za naš rad. Osnovali su se Ž. P. u Resnu, Bitolju i na posletku i u centru Južne Srbije, u Skoplju.

Kolikogod smo se uvek obradovali, kad su se u malim varošima skupile žene u Ž. P., ipak smo uvek i strahovali. Poznajući prilike, mi smo znali da ćemo moći održati te Pokrete samo na taj način, ako bi bilo u stanju da iz bližih centara neprestano dolazi pobuda za rad i pomoć. Mi to nismo u stanju da dajemo; pre svega naša materijalna sredstva su minimalna, a drugo, sve naše feministkinje, koje su sposobne za propagandu, raspolažu samo sa onoliko slobodnog vremena, koliko im preostaje od poziva. Među nama nema ni jedne, koja bi se mogla sva posvetiti feminističkoj propagandi, a šta to znači, to može svako razumeti. Dogadaji su nam dokazali da je naše strahovanje bilo opravdano: Ženski Pokreti po malim varošima jedan za drugim su usahnuli, ostali su čvrsti samo u Varaždinu, Belom Manastiru, Kragujevcu.

Svi Ž. P. u zemlji imaju jednak program, koji izvode prema prilikama svoga mesta, a pored toga još svaki Pokret vrši specijalan rad, koji je najnužniji za dotični kraj. Tako su naročito Ž. P. u Beogradu i Sarajevu izveli akcije za prosvećivanje seoske žene time što su u selima osnivali tromesečne kurseve za domaćinstvo, kurseve za analfabete, kurseve iz higijene itd. Beogradski Ž. P., koji je veoma rano počeo sa ovim radom, održao je 45 domaćičkih kurseva u selima i malim varošima. Na svima tim kursevima objašnjavalo se učenicama, šta znači ime »Ženski Pokret«, i tako je i na selo prodirala reč o ravnopravnosti žene sa muškarcem. Ovi kursevi su imali vanredne uspehe i često su seljaci govorili organizatorski tih kurseva, neumornoj članici beogradskog Ž. P., Darinki Lackovićevoj, da bi bilo mnogo bolje da sede u parlamentu onakve žene kao što je ona, nego muškarci koji se pokažu na selu samo pred izbore.

Ženski Pokret u Sarajevu priredio je 16 analfabetskih tečajeva sa 265 učenica, organizovao 3 domaćičke škole na selu i 3 u Sarajevu, između ogromnog broja predavanja, koje je imao taj Pokret, 11 ih je održao na selu o ženskom pitanju. Ovakav rad na selu je skopčan sa ogromnim teškoćama, i Pokreti sami ne bi ga mogli vršiti, da nisu državne vlasti priskočile u pomoć sa materijalnim sredstvma, što su uvek činile rado, jer im je korist bila evidentna.

Ovaj rad za osnovno prosvećivanje žene, naravno, nije zauzimao glavno mesto u našem radu, nego je bio naš glavni zadatak, da smotrenim radom za poboljšanje položaja žene u porodici, društvu i državi širimo svoje ideje. Dok je bilo moguće, najviše smo radili za propagandu ženskog prava glasa. Među manifestacijama za ovu svrhu, treba zabeležiti dve veče. 8 maja godine 1921 priredio je Ž. P. u Beogradu prvu veliku javnu skupštinu za Žensko pravo glasa, koja je značajna po tome što su na njoj prvi put govorile Srpkinje, po jedna Hrvatica i Slovenka i što su došle na skupštinu i seljanke iz okoline Beograda. Najveća dvorana u Beogradu je bila prepuna i uspeh u javnosti je bio ogroman. Docnije, kad smo već imali Ž. P. u svima većim gradovima, mi smo u oktobru 1927 godine na jedan dan održali u svima mestima, gde su postojali Pokreti velike zborove, na kojima smo tražili aktivno i pasivno pravo glasa za opštine i parlamenat. Pokret u Ljubljani je tada organizovao skupštine i u mnogim manjim mestima Slovenije, a svesne žene iz mnogih mesta, gde nije bilo Pokreta slale su nam telegrame sa izrazom solidarnosti u našoj borbi. To je bila u istini jedna manifestacija, koja je odjeknula u celoj zemlji.

U vezi sa agitacijom za žensko pravo glasa treba napomenuti jedan veoma uspeo zbor Ženskoga Pokreta u Beogradu u proleće godine 1926. Da bi dokazale, kako je potrebna saradnja žena u opštini, one su uzele za temu »Čistoća Beograda« i iznele na taj način jedan opširan komunalni program. Zbor je privukao ogromnu pažnju, velika sala Univerziteta je bila prepuna, i publika je oduševljeno odobravala govornicama. Pripreme za zbor su vršile sve ženske organizacije u Beogradu, i radničke, koje su dale takođe govornice. Posle zbora je bila predata pretsedniku opštine rezolucija, u kojoj su žene tražile da se njima preda održavanje čistoće u Beogradu. Odgovor do danas nije stigao...

Kao drugi veliki zadatak našega rada smatramo rad na reformi zakonodavstva. Kroz Narodnu Skupštinu nije prošao ni jedan značajniji zakon, a da Pokreti preko Alijanse Ž. P. nisu doneli svoje predloge, a uvek smo težili da u tome radu učestvuje i Jugoslovenski Ženski Savez, u čemu smo i uspevali. Na pobudu Ženskoga Pokreta u Beogradu godine 1924 izvedena je preko Saveza velika akcija za reformu naslednog prava. Tada je postojala opasnost da se krute odredbe srpskog građanskog zakonika u pogledu naslednog prava ne prošire na celu zemlju. Bila je organizovana akcija preko cele zemlje za potpisivanjem naročite deklaracije, koja je bila predložena Narodnoj Skupštini. Na hiljade i hiljade potpisa je bilo prikupljeno za zahtev potpunog izjednačenja muškarca i žene u naslednom pravu. Slovenke su prikupile najviše potpisa, 30.000, i odžale javne skupove u Ljubljani i Mariboru, koji su bili prepuni. Lanjske godine je Alijansa Ž P. opet radila u tome pogledu i predala nov memorandum odboru, koji radi na reformi građanskog zakonika. Izgleda da su naše akcije imale uspeha, i da će biti novo nasledno pravo u pogledu ženinih prava mnogo bolje, naime predviđeno je potpuno izjednačenje u nasledstvu za varoško stanovništvo, a za selo je ukinuto prvenstvo muških naslednika.

U pogledu socijalne zaštite žene, Pokreti su bili uvek na posiu, kadgod su bila na dnevnom redu važna pitanja iz toga područja; takođe u pogledu ulaska žene u sve struke državne službe, oni su činili štogod su mogli. Naše zakonodavstvo je u tome pogledu — sa jednim izuzetkom — veoma napredno, jer ne isključuje ženu ni iz jednog zvanja državnog činovništva, osim iz zvanja sudije. Kad se pretresao u Narodnoj Skupštini zakon o sudijama, Alijansa je i na javnom mitingu i obilaženjem poslaničkih klubova činila velike napore da se žena ne isključi iz toga važnog poziva, ali na žalost nije uspela.

Pored ovih krupnih akcija, svaki Pokret je radio još veoma mnogo na političkom i socijalnom prosvećivanju žene. Preko zimskih meseca redovno prireduju oni sistematska predavanja, koja su u poslednje vreme naročito posvećena ideji mira. Ženski Pokret u Sarajevu je naročito agilan u tome pogledu i on je bio između prvih, koji su godine 1927/1928 održali ciklus predavanja (12) o pitanju mira. Isti Pokret je organizovao jedan ciklus predavanja za političko vaspitanje žene i na 20 predavanja su i aktivni političari govorili o tome pitanju. Sarajevski Pokret je takođe godine 1927 sproveo kroz jedan sarajevski dnevni list anketu; da li treba dati ženama pravo glasa, ili ne? Na osnovu nekoliko stotina odgovora muškaraca i žena pokazalo se da je velika većina za političku ravnopravnost žene i muškarca. Ž. P. u Ljubljani je godine 1926/1927 pozvao pretstavnike svih političkih partija, da kažu gledište svoje partije po tome pitanju. Istu akciju je sproveo i Ž. P. u Beogradu. Naše feministkinje su čule tada mnogo lepih reči, ali mnogo manje bezuslovnog prihvatanja njihovih zahteva. Ove poslednje zime Ž. P. u Beogradu i Zagrebu održali su mnogo predavanja o ideji mira, da tako spreme svoje članice za Konferenciju mira.

Trebalo bi još mnogo da se kaže o radu naših Pokreta, naročito o onom sitnom radu, koji za momenat ne pokazuje nikakva uspeha, a koji je prepotreban za izgradnju čvrstog temelja. Često se gušimo u tome radu, često očajavamo, jer bismo hteli brzo, brzo napred; ali svaki najmanji

uspeh nas zadovoljava, daje nam potstreka i volje. Prema opštim prilikama naše zemlje, mi smo zodovoljne i sa manjim uspesima i tešimo se time da će docnija generacija feministkinja ići brzim, sigurnijim korakom, i da će tek ona pravilno oceniti naše napore i naš rad.

VII.

Kongres Internacionalne Alijanse za žensko pravo glasa, održan u Rimu 1923 godine, na kome je prvi put učestvovala delegacija jugoslovenskih žena, bio nam je velika pobuda. Tu smo videle da nam je potreban što jači međusobni kontakt, ako hoćemo uspevati; plod našeg učestvovanja na tome kongresu je bio osnivanje Feminističke Alijanse u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, prethodnice sadašnje Alijanse Ž. P. Feminističku Alijansu osnovale smo godine 1923 u Ljubljani i pored Ž. P. pristupila su joj i druga feministička i profesionalna ženska udruženja. Njen cilj izrazili smo u pravilima onako: »Aliancija feminističkih društava ima za cilj oslobođenje žene sticanjem političkih prava i uvođenje reforama kako u pogledu izmene zakona, tako i u pogledu izmene društvenih običaja, da bi se postigla potpuna ravnopravnost između muškarca i žene«. Pored toga smo joj dali program, koji sadrži sve aktuelne feminističke zahteve. Feministička Alijansa radi mnogih neprijatnih okolonsti nije nikako mogla doći do toga, da snažno razvije svoj rad. Glavna pogreška je bila, što smo joj dali primanjem mnogih društava sa različitim tendencijama preširoku bazu. Zato smo godine 1926 reorganizovali Feminističku Alijansu i pretvorili je u Alijansu Ženskih Pokreta, koja prima sada kao članove samo Ženske Pokrete. Iskustvo nam je dokazalo da smo učinili dobro, kad smo primili predlog gospođe Dr. Mire Vodvaške, pretsednice Ž. P. u Zagrebu, koja je najenergičnije branila ovu reformu.

Načelan rad kako se ogleda u radu pojedinih Ž. P. u pogledu reforme zakonodavstva, javnih, zajedničkih manifestacija, u pogledu gledišta u pojedinim feminističkim i socijalnim pitanjima — jeste rad Alijanse Ženskih Pokreta. Ženski Pokreti su preko Alijanse jedno zajedničko i jedinstveno telo, što se vidi iz načina sastava njenog upravnog odbora. Upravni odbor Alijanse sastavljen je iz pet članova, koji se biraju na skupštini i iz svih pretsednica Ženskih Pokreta. Time je garantovan siguran i jedinstven put u radu. Da bi jedinstvo svih Ž. P. još jače došlo do izražaja, mi smo na pomenutoj skupštini godine 1926 zaključili da list Ženski Pokret postane zajednički organ Alijanse Ž. P. List Ženski Pokret, osnovan godine 1920 u Ženskom Pokretu u Beogradu, izlazilo je za prvih šest godina jedan put mesečno kao revija i bio je svojina beogradskog Pokreta. Godine 1927 Ž. P. je počeo izlaziti kao organ Alijanse Ž. P. i ne već kao revija. Sve teškoće feminističkog pokreta u našoj zemlji veoma dobro se ogledaju baš u našem listu — izdržavamo ga velikim naporima, ali ga i čuvamo sa velikom ljubavlju, da nam ne ugasi ovo »naše kandilo«, naš jedini feministički list.

VIII.

Slobodno i bez preterivanja možemo konstatovati, da se skuplja u našim Ž. P. ono naše ženstvo, koje najjače oseća potčinjeni položaj jugoslovenske žene i koje je najsvesnije i najprosvećeniie. Ne mislimo na prosvećenost u uskom smislu stručne naobrazbe, nego na onu prosvećenost koja se javlja kad je osećaj odgovornosti jako razvijen, kad socijalno osećanje pobedi egoističke prohteve. Stoga smo i sigurne, ako produžimo u sadašnjem pravcu, da će osvanuti dan, kad će jugoslovenska žena kao punopravan građanin stupiti u krug žena, koje su već postigle pobede i velike uspehe. Naše žene tek stupaju u borbu, ali stupaju sigurno i samosvesno, jer su u tome srećnom položaju da primaju već jedan prečišćeni feminizam, koji su izgradile žene kulturnih naroda posle teških borba i svakojakih lutanja. U tome pogledu smo mi u boljem položaju, nego što su bile prve generacije feministkinja. Mi treba samo da prilagodimo svoj rad, svoje zahteve, svoj put naročitim prilikama, iz kojih smo ponikli i u kojima živimo.

Naše žene se pojavljuju na svima poljima javnoga života. One su lepo zastupljene skoro u svima zvanjima. Uspehe borbe koju su vodile feministkinje velikih naroda za slobodu školovanja, za slobodu izbora poziva, uživamo u punoj meri. Sve škole su nam otvorene, skoro sva zvanja možemo postići. Akademsko obrazovane žene bile su u većem broju još pre rata u Srbiji, jer mala Srbija nije uskogrudo zatvarala gimnazije ženskoj deci. Već godine 1874 pohađale su pojedine male Srpkinje muške gimnazije, a prva Srpkinja je svršila gimnaziju i položila maturu godine 1887, kad u ostalim krajevima sadašnje naše države nije bilo ni pomena o školovanju ženske dece u gimnaziji. Ova prva Srpkinja, gospoda Leposava Bošković, se upisala na tadanju Veliku Školu u Beogradu i svršila filozofski fakultet godine 1891, zajedno sa gospodom Krunom Dragojlović-Aćimović, koja je svršila gimnaziju u Rusiji. Ove dve žene, koje su probile led, našle su iz godine u godinu više sledbenica, a naročito je bio priliv veći, kad su prve učenice iz godine 1909 svršile prvu žensku gimnaziju u Beogradu. I ako je bio najveći deo ženske omladine upisan na filozofskom fakultetu, ipak se žene nisu plašile i drugih struka. Tehnički fakultet svršila je godine 1900 prva žena, arhitekta Jelisaveta Načić, a pravni fakultet godine 1911 gospoda Zorka Boknić, (Podatci uzeti iz 1 sveske biblioteke Udruženja univerzitetski obrazovanih žena — Paulina Lebl - Albala: Razvoj univerzitetskog obrazovanja naših žena).

U drugim krajevima žene nisu bile tako srećne, što se tiče višeg školovanja. Zagreb je dobio godine 1892 prvu žensku srednju školu, ženski licej, i time prednjačio celoj Austro - Ugarskoj monarhiji, jer je u Beču u to doba bio samo privatan ženski licej, a tek 15 godina docnije prvi državni licej. Za otvaranje zagrebačkog liceja najviše zasluga je stekla gospoda Marija Jambrišković, neumorna radenica za prosvećivanje žene. Ovaj zavod je bio pretvoren u žensku realnu gimnaziju godine 1912. Deset godina ranije, godine 1902, bile su žene puštene kao redovne slušateljke na filozofski fakultet zagrebačkog univerziteta, i posle toga su polako prodirale na ostale fakultete. U pogledu srednješkolskog školovanja bilo je najslabije za Slovenke, jer tek godine 1918, posle oslobođenja, dobile su prvu žensku realnu gimnaziju u Ljubljani. Austrija je najduže zatvarala srednje škole i univerzitet ženama i tek godine 1897 otvorila ženama filozofske fakultete na svojim univerzitetima. Stoga i vidimo da Slovenkinje imaju najmanji broj žena sa akademskom naobrazbom, a mali broj Slovenkinja, koji je još pre rata svršio univerzitet, svršio ga je na strani. —

Danas, kad je našoj ženskoj deci otvoreno toliko puteva za naobrazbu, kad mogu slobodno izabrati svoj poziv, kad imamo već toliko žena u raznim pozivima, možemo posvetiti sve naše nastojanje zadatku da se žena i duhovno oslobodi, da može što pre i što više uložiti snage za borbu, koja je zajedno borba za izgrađivanje njenog individualiteta i borba za to da svaki narod postane skup punopravnih članova, jer samo takvi narodi će postati tvorci trajnog mira.

IX.

Da se osvrnemo sa nekoliko reči još na naše veze sa internacionalnim feminističkim pokretom. Ranije spomenuti kongres Internacionalne Alijanse za žensko pravo glasa u Rimu godine 1923 nije dao našim ženama samo pobudu da organizuju u svojoj zemlji Feminističku Alijansu, nego im je dao takođe priliku da se upoznaju sa mnogim ličnostima iz internacionalnog feminističkog pokreta. Naša delegacija je stupila naročito u blizu kontakt sa ženama balkanskih zemalja, i Čehoslovakinjama i Poljkinjama. Ovo sretanje je dalo inicijativu za stvaranje Male Antante Žena. Ova organizacija je dala veoma lep program za što tešnju saradnju na političkom, socijalnom i ekonomskom polju balkanskih zemalja, i Čehoslovačke i Poljske. Pošto Maloj Antanti Žena nije pristupila ni jedna organizacija bugarskih žena, ona je ostala samo organizacija feministkinja iz Grčke, Jugoslavije, Rumunije, Čehoslovačke i Poljske. Prvi kongres M. A. Ž. održan je godine 1923 u Bukareštu, iduće godine u Beogradu. Prilikom kongresa u Beogradu priređena je interesantna izložba, na kojoj je svaka zemlja izložila, što je najlepše i najkarakterističnije od ručnih radova. Pored izložbe ručnih radova, naša zemlja je priredila i izložbu naših slikarka i žena književnica. Posle kongresa u Beogradu su se redali kongresi u Atini, gde je bila izložba dela žena slikarka iz zemalja M. A. Ž., Pragu i Varšavi.

Zamisao koja je dovela do osnivanja M. A. Ž. bila je veoma lepa, jer se težilo da se stvore preko saradnje na važnim područjima javnoga života takvi odnosi među zemljama M. A. Ž., koji bi garantovali međusobni mir. Takođe se raspravljalo na svima kongresima o pitanjima, koja duboko interesuju žene — građanska prava i dužnosti žene, brak, vanbračno dete, prostitucija, ekonomski odnosi itd. Ali, ipak se uzajamne veze nisu tako ojačale da bi pokazale faktične uspehe u samom radu. A veliko dobit je bila sigurno u tome, što su se upoznale vodeće ličnosti feminističkog pokreta u tim zemljama, što često znači vrlo mnogo.

Kao što je već napomenuto, naša delegacija se pojavila na kongresima Internacionalne Alijanse prvi put na kongresu u Rimu; zatim je bila na kongresima u Parizu i Berlinu. Na kongresu u Parizu imali smo zadovoljstvo da je u upravni odbor bila izabrana gospoda Milena Atanacković, i na kongresu u Berlinu ponovo. Naravno da kongresi Internacionalne Alijanse imaju za nas veliku privlačnost, jer nam omogućavaju direktno upoznavanje svih važnih feminističkih problema, a zajedno sa velika pobuda za naš rad u našu istrajnost u borbi. Naše učestvovanje na kongresima znači mnogo za naš mladi pokret, ali još više znači za nj dolazak istaknutih ličnosti iz internacionalnog feminističkog pokreta nama. Time se pruža prilika mnogo većem broju žena da oseti da feministkinje čine jedan čvrst lanac preko celoga sveta. Naše feministkinje neće nikad zaboraviti posetu koju su nam učinile godine 1928 gospoda Corbett - Ashby i Maletrre-Sellier. Njihove konferencije u Beogradu, Zagrebu, Mariboru i Ljubljani ostavile su dubok i trajan utisak. Za ovogodišnju posetu upravnog odbora Internacionalne Alijanse, njene Komisije za mir i Društvo Naroda i Konferencije za mir ubedene smo da će biti naznačajniji dogadaj u razvitku našeg feminističkog pokreta. Njen utisak neće biti jak samo za naše žene, koje će doći iz svih krajeva naše zemlje, nego će biti značajan i za celu našu javnost, jer Konferencija za mir biće dokaz, kako ozbiljno uzimaju žene svoj zadatak u internacionalnom političkom životu.

Težnja da u pogledu propagande za mir doprinosimo sa svoje strane, što najviše možemo, od uvek je postojala u našim redovima. Dok Ženski Pokreti još nisu imali zajedničke organizacije, pojedine feministkinje i pojedini Ženski Pokreti su bili u vezi sa Internacionalnom Ligom žena za mir i slobodu. Već u letnjim Liginim školama u Salzburgu (1921), u Podjebradu (1923) učestvovale su pojedine naše žene, a godine 1927 u letnjoj školi u Ženevi bila je tadanja pretsednica beogradskog Ženskog Pokreta. Naša želja da se i kod nas stvori sekcija Lige bila je uvek jaka i iskrena. Kad se godine 1929 osnovala jugoslovenska sekcija Lige, naše su feministkinje aktivno učestvovale na njenom osnivanju, jer su uverene da treba najvažnijem pitanju nacionalnog i internacionalnog života posvetiti nedeljenu pažnju, što može učiniti samo jedna specijalna organizacija. A kroz svoj list mi redovno pratimo sve važne dogadaje, koji su u vezi sa pitanjem mira.

Naš skromni rad u toku od dvanaest godina naravno ne može se takmičiti sa radom žena velikih naroda, gde postoji mnogo više uslova za razvitak feminizma i time i za njegove uspehe. U ovom prikazu mi smo istakli dogadaje iz našeg pokreta, koji će sigurno izgledati mnogim našim dragim gostima kao neznačajni i nevažni, ali za nas, za naše prilike su i značajni i važni. Kako mi za sada još nismo u stanju da damo našem zajedničkom internacionalnom radu mnogo, mi ipak osećmo da postoje među nama jake veze: mi svi podjednako radimo iz čistih i iskrenih pobuda za jedan veliki cilj.

Beograd.

Štebi Alojzija
Predsednica Alijanse Ženskih Pokreta.

Интернационална Алијанса за женско право гласа и питање мира

Многе интернационалне везе и пријатељства претрпели су за време светског рата јаке потресе и могли су бити успостављени тек после дугог прекида по свршеном рату. Рат је показао које су везе биле истински „интернационалне", т. ј. саграђене на основи, која је свима народима заједничка и која има важност ма каква била светска политичка ситуација. Интернационална Алијанса за женско право гласа се за време рата није растурила, она је остала чврста веза међу женама, које је рат силом поделио на два табора. За Алијансу нису постојали табори, она је тежила да у општем хаосу сачува мирно пресуђивање. За ту њену тежњу је диван доказ у претставци, коју је упутила 3 августа 1914 свима претставницима страних држава у Лондону и енглеском министарству спољних послова:

Та претставка је важан документат у историји Инт. Алијансе за женско право гласа, и она гласи: „Ми жене из целога света са страхом и грозом посматрамо садашњи положај у Европи, који је тако страшан да ће можда један део света, а можда и цео свет бацити у страхоте и несреће рата. У овом страшном моменту, у коме зависи судбина Европе од одлука, на које жене не могу утицати, не можемо стајати као мајке двеју генерација мирно по страни. Пошто смо политички без утицаја, зато можемо само молити владе разних земаља, да отклоне безпримерну несрећу, која нам прети. Жене се налазе у несносном положају да морају посматрати немоћне, како се спрема погибељ свему, што највише воле и цене — отаџбини, породици, потомству. Нека буде свршетак рата такав или такав, сигурно је само, да ће човечанство после њега осиромашити, да ће бити цивилизација бачена унатраг и да ће бити јака препрека тежњама, да се стање широких народних маса побољша, од чега једино зависи право благостање.

Ми жене из 26 земаља, које смо се ујединиле у Интернационалној Алијанси са циљем, да поделимо са мушкарцима ону власт, која формира судбину народа, обраћамо Вам се с молбом, да покушате употребити сва средства као и арбитрарни суд за међународни споразум, да спречите да не утоне половина цивилизованог света у крви".

Одмах после тога изашао је у органу Интернационалне Алијансе „Женско право гласа" чланак, који је написала тадања потпретседница госпођа Fawret и у коме између осталог каже: „Стојимо пред мржњом, неспоразумима, које је распалио рат. Али у пркос крутом расположењу, које је обвладало светом, морамо чврсто чувати нашу заједницу. Ми морамо неговати везу, да су правда и доброта јачи од мржње и страсти рушења. Ми жене, које смо радиле заједнички за једну велику ствар, имамо заједничке наде и идеале, они су неразрушљиве везе, јаче од онога што нас раздваја".

Ако се после толико година удубимо у храбре речи, које је на почетку рата слала Инт. Алијанса свету, морамо признати, да је мало ко сачувао у оно доба онакву трезвеност мишљења. На црти, на коју је стала Инт. Алијанса год. 1914 у погледу питања мира и рата, она стоји непоколебљиво и данас, и њеном озбиљном и правилном ставу на почетку рата, треба захвалити, да су се жене целога света тако брзо после год. 1918 одазвале њеном позиву и дошле год. 1920 на конгрес у Женеву, у много већем броју него икад раније.

Кад су се скупили год. 1926 чланови Инт. Алијансе у Паризу, да ту одрже конгрес, дочекала их је једна порука оснивачице и почасне претседнице госпође Chapman Catt. У својој поруци она је казала да је највиша дужност, коју имају жене после задобивања политичке равноправности, да раде за светски мир, и пошто је потписан Локарнски пакт, који гарантује *сигурности*, дошао је моменат, да се ради за *разоружање*. Полако ће затим доћи и *разоружање духова*, и превласт на рат управљеног мишљења замениће царство мира.

Апел госпође Chapman Catt добио је задовољење тиме, што је Инт. Алијанса закључила на париском конгресу оснивање нарочите комисије за мир и Друштво Народа. Закључак је био одмах приведен у дело и изабрани чланови за ову комисију, а за претседницу је била изабрана госпођа Ruth Morgan из Њу-Јорка. Конгрес је ставио комисији у задатак, да проучава средства помоћу којих би могле употребити жене своја политичка права, да утичу на рад Друштва Народа и да увек и свуда раде за светски мир.

Комисија за мир је већ идуће године почела своју акцију и организовала у времену од 17—19 новембра 1927 године у Амстердаму веома успелу конференцију за мир. На тој конференцији су се расправљала политичка и привредна питања, која су у вези са успостављањем светског мира. Алијанса је придобила за ову конференцију одличне сараднике: између осталих су били говорници господин Madaringa, претседник одсека за разоружање при Друштву Народа, господин Ruyssen, генерални секретар Иинтернационалног Савеза Лига за Друштво Народа (долази сада и на београдску конференцију), госпођа Kluyver као делегат холандског министарства спољних послова, госпођа Dr. Lüders, члан Рајхстага и званични делегат Немачке на светској конференцији за привредна питања и т. д. На конференцију дошла је и госпођа Chapman Catt из Америке. Друга акција комисије за мир била је године 1928 у Дрездену, на којој се расправљало о важности Келоговог пакта за мир. На тој конференцији говорио је познати апостол мира, професор Guidde из Минхена.

У 1929 години била је упоредо са конгресом у Берлину приређена једна ванредна манифестација за мир, којој је присуствовало око. 8000 особа. У следећој години била је сконцентрисана делатност Инт. Алијансе око рада Друштва Народа, а сада ове године долази Инт. Алијанса код нас да на нарочитој конференцији за мир од 17—19 маја заинтересује наш свет за судбоносна питања: разоружање, економска сарадња држава. Питање разоружања расправљаће идуће године Друштво Народа на нарочитој светској конференцији. За ову конференцију Инт. Алијанса већ дуго врши пропаганду да би што боље убедила жене, да не смеју чекати скрштених руку на резултате те конференције, него да утичу на јавно мишљење и владе у смислу резолуције, коју је примила Интер. Алијанса, на конгресу у Берлину и у којој се каже: Разоружање не сме остати само на ограничењу наоружања, него на ефикасном смањивању наоружања свих врсти оружја за сувоземни рат, за рат на мору и ваздуху.

На београдској конференцији говориће признати стручњаци за питање разоружања као *вице-адмирал Druge Lowe из Енглеске, комадант Adams из Друштва Народа, министар н. р. г. Нинчић* и много истакнутих жена из интернационалног феминистичког покрета.

Четврт века које је протекло било је велики период у историји човечанства. Радите тако да године које наступају буду достојне претходних година.

Из Посланице г-ђе Чепман Кет

Берлинском конгресу 1929.

Штампарија Живка Мацаревића (пређе „Туцовић"). — Београд, — Славија. — Цара Николе II. 3. — Телефон 11-42.